

Я шапку зняв: „Пращайте!
Не поминайте лихом“!
Гей, зорішлива ніч!

Сияють зорі божі,
І жваво коник скаче,
А там на роздорожжі
Чогось дівчина плаче...
Гей, зорішлива ніч!

Так плаче, що — не жити;
Ціліські дві неділі,
На третю йде просити
Сусідів на весілля...
Гей, зорішлива ніч!

У тумані нічному
Полями блуд снується, —
Невжеж я винен тому,
Що все війнонька сниться?..
Гей, зорішлива ніч!

Н. М.

о. Тадей Жевуський.

Начерк відродження католицької думки в світовій літературі.

Коли перед світовою війною хотів хто знайти католицьку французьку літературу, то мусів передусім забиратися до перекладів. Французька мова є так поширена і так знаним середником міжнародніх зносин, що книжка навіть автора чужинця, переложена на французьку мову, завжди більше значить для міжнароднього читача, чим оригінал. Отже, коли міжнародній читач хотів мати найновішу католицьку літературу по французьки, брав в руки книжку англійця Роберта Гугона Бензона (Benson), або даньчика Івана Йоргенсена (Joergensen). Оба вони були конвертитами, обох присвоював французькій мові перекладчик Толстоя, Теодор Визева, нащадок колишньої польської еміграції. Романи Бензона, а передусім „Цар світа“ робили величезне вражіння. Йоргенсен очаровував читача менше романами, оповіданнями, нарисами, притчами й описами подорожей, в яких він

стрінувся з католицизмом і життєвими подвигами Франца з Асижу.

З Німеччини доходили вістки про католицьких письменників, що в части підпадали під полеміки, звязані з релігійним модернізмом. Також і в Італії католицький роман уляг модерністичній катастрофі в творчості Фогаццара (Fogazzaro). Одначе про католицьке красне письменство у Франції якось не було чути. Правда, що від коли член французької Академії, голосний літературний критик Фердинанд Брюентієр (Brunetière) ще яко невіруючий був на спеціальній авдієнції у папи Льва XIII-го і проголосив з того приводу свої вражіння та певність, що матеріялістична наука й оперта на ній натуралістична література Золі вже банкрутують, повстало велике заворушення серед заінтересованих кругів, яке дало початок до повільного звороту до спіритуалістичних принципів в краснім письменстві. Старші автори, що добилися вже слави й грошей, як пр. Павло Бурже (Bourget), зачали звертати увагу на душевні відрухи своїх героїв, на соціяльні основи життя, в які вплітали релігійні ідеї і започаткували ряд авторів, про яких можна би сказати, що вони—погани хотіли по католицьки вмирати. До таких належить і поет Ф. Коппе (Coppée 1842—1908). Їх молодим спадкоємцем є Генрих Бордо (Bordeaux), який в письменстві являється взірцем модного джентельмена, що не забуває й до церкви заглядати. Що правда, перед самою війною пустить він у світ книжку, яка буде зовсім по віруючому говорити („Новий хрестоносний похід дітей“); по війні вже яко член Академії напише він книжку майже аскетичного характеру („Св. Франц Сааль і наше людське серце“). Одначе ті книжки можна зачислити, думаю, до здобутків тої нової католицької літератури, про яку саме хочу говорити. Перед тим годиться ще згадати Рене Базена (Bazin), що в своїх романах описує селянське життя французької провінції і робить це в великій мірі з католицьким посмаком.

До тепер ми стояли на висоті французької Академії, то значить, говорили про людей найблищої минувшини, які вже добилися своєї карієри, панували в літературнім світі і, або зверталися до католицизму, або були його дуже уміркованими представниками. Тепер черга заглянути до глибин, де якраз приготовлялося відродження католицької літературної думки.

Відродження це іде з долу, від людей бідних і погорджених, від борців літературної незалежности, від життєвих бідаків, що шукають свобідної краси поза тогочасним, високошановним літературним магістратом. Вони не хотять платити податків за-

гальній опінії, намагаються знайти свій шлях, виспівати свою душу й дати відповідь на питання, що мучать людство, хочуть перевернути вдоволення і марний матеріалістичний капіталістичний світ, ломаються в труднощах життя, задихаються в душній атмосфері кінця ХІХ. віку, що стояла під кличем поступу, але мала на увазі тільки технічний поступ. Не всі вони являються, взірцем святости. Є між ними навернені й такі, що наvertsаються, невірні й грішники, але всі вони разом представляють нову силу, яка, мабуть, жде на своє охрещення, яка заповідає новий світ і переоцінку вартостей. Ті бідні лицарі літератури пригадують дещо перші віки християнства, коли так багато блудних лицарів всяких філософій і релігійних містерій знаходило пристановище, світло і оновлення в Христовій науці.

Для них всіх найшовся укритий провідник в особі філософа-релігійного мудрця, містика Ернеста Гелльо (Hello). В тім самім часі, коли Ернест Ренан витворював своєю філософією—яку можна би назвати критикою власного вдоволення — підклад під модну розкішну літературу, під письменство, що давало гроші й славу, той другий Ернест будував в затишу арсенал слів, візій і передчувань, який мав незабаром послужити духовій революції французької літератури. Для Ернеста Гелльо світ, природа, історія, мистецтво, люди — все це було лиш тільки якоюсь величавою літургією, якимось торжественним, таємним богослуженням, де за іконостасом явищ, вражінь і фактів крився так вельми близький нам Бог.

Хто каже літургія, той тим самим каже символізм. Отже Гелльо був філософом загального символізму світу й ідеологом символу яко такого. Противно, тамтой Ернест, себто Ренан, був жрецем самобожества, релігії, яка накидувала нам одну догму: „Ніякої таємниці, ніякої тайни нема і не буде. Вистарчить користати з позорів“.

Французький романтизм скінчився упадком. Ще жив Віктор Гюго (Hugo), а вже повстала нова поетична школа Парнаса, яка наvertsала до клясичної традиції. Одначе і вона вкортці мусіла уступити перед напором символістів. І тут віднаходимо Ернеста Гелльо. На верху „великий Ернест“, а світ, то приємна уява без тайн і таємниць; література, мистецтво — це технічний фабрикат, подібний до хемікалій, де є метою за ціну певних випробованих середників схлібляти опінії. На долині той другий бідний Ернест і ціла нова струя життя, для якої все є тільки відбиткою загальних таємниць світу і душі, а мистецтво — це якась природна

тайна загальної літургії божої краси. Барбей Оревіллі (Barbay d'Aureville, 1808—1891), Бодлер (Baudelaire, 1821—1867), Верлен (Verlaine, 1844—1896), Рімбо (Rimbaud), Віллієр Іслє-Адам (Villiers de-l, Isle-Adam, 1883—1889) стоять на чолі нового руху, що розвивався при кінці XIX. віку. Правда, що з їх рядів вийшли також і декаденти, але це сталося наслідком зусилля йти за модою та осягнути славу зовнішньою пересадом тих ідейних напрямів.

Символісти писали про добро і зло. Не можна сказати, щоби їх специфічним знаком була здержливість в формі малювання зла; одначе їх моральна сила, їх моральна вартість була в цьому, що вони зло признавали за зло. Невстидалися визнати гріха і признати, що він є гріхом. А хто признається до гріха, признає і вищі від себе права і свою неміч, той висказує правду з найбільших глибин своєї душі і, визнаючи її, признає Бога. Ось в тому трівка вартість символістів. В часах загального, приємного, технічно сильного атеїзму, вони почали голосити, що ми є окружені пропастями добра і зла, світла і темряви, що є в нас безсмертні сили, які здібні піднятися аж до признання невимірущої божої краси в душі і в світі, краси, яку людська злоба не нищить і знищити не може. В часах літературної брехні вони відважилися признати правди свого серця і бачили, що людську душу проникають течії, які виходять з глибин світла і прямують через уяву життя в нові глибини світа. Для них все, і власне життя і провини і чуття, думки і змисли, ставалося якимось космічним концертом, котрого звуки вони чули, але його остаточної мельодії не були в силі зрозуміти. Французькі літературні символісти привернули поняття понадзміслової правди, поняття якоїсь божої таємниці в кожному камінчику людської будівлі і цивілізації. І сталося ось таке:

Голосний письменник технічно-натуралістичної, атеїстичної школи, до недавна приятель Золі Жорі Уїсман (Yoris Huismans), француз голяндського походження, навернувся до католицької віри і почав писати свої оповідання натуралістичним стилем, але з виразною символістичною думкою. Наслідком того літературного парадоксу життя душі набирало в його творах форми нечуваного реалізму і це якраз являється зустріччю традиційного католицького містичного напрямку з новітнім французьким літературним світом. Ми є в початку XX. віку. Заки підемо дальше, годиться нам сказати дещо про Льва Блюа (Bloy).

Простіть мені малий жарт. Ми тут дійсно маємо до діла зі львом. Могутня постать того письменника має в собі щось з тих

біблійних звірять, які в своїй візії бачив пророк Єзакиїл, а які одночасно мали крила, як ангели чи небесні птиці, а також і пазурі, як королі пустині. Лев Блюа (1846—1917) належить в літературнім світі до роду тих диктаторів, які виростають і працюють в підземеллях, а кінчать на вершинах суспільности. Очевидно, що життєпис Блюа вартує окремої, а навіть неодної статті. Видають тепер його кореспонденцію, присвячують йому окремі числа часописів, пишуть про нього книжки. Поширюється його моральна диктатура над літературною формою і над думкою новітнього католицького красного письменства. На Льва Блюа покликаються тепер часто деякі чужинці, як Мережковський*) в своїй книжці про Наполеона, чи вельми цікавий німець Гуго Баль (Ball) в своїх нарисах: „Das bysanthinische Christentum“ і інші. Але не шукайте його назвища в шкільних, чи офіціальних підручниках французької літератури. За життя переходили над ним до денного порядку, а радше в його сторону спрямовували стільки вибухів сердитости і гніву, що той великий артист пера ніколи не міг діждатися ширшого відгомону своїх творів. Він жив дійсно в підземеллях літературного світу. Одначе там дозрів він, як той євангельський квас так, що майже вся сучасна католицька літературна думка у Франції бере свої початки у його творчості.

Звідки та злоба проти нього?

Її корінь лежить в тому, що він абсолютно погорджував всякими правами духової еволюції. В 70 — 90 рр. мин. віку він вже так писав, як ще не зовсім сміють писати сьгодні. Він був речником абсолюту, він нівечив всякі тонкості літературної політики, коли говорив до своїх сучасників про найбільш зненавиджені правди.

Всі ті, про яких ми досі говорили, були бодай в части свого життя його друзями чи знакомими. Одначе він не міг замкнутися в жадній школі, бо мав в собі щось з Данта, якого саме земляки вигнали з вітчизни. Всякий компроміс з думкою, чи зі совістю, чи з поняттям краси був для нього недоступний. А той християнський реалізм, що його стрічаємо в творах Уїсмана є слабою відбиткою реалізму Блюа.

(Дальше буде).

*) Дмитро Мережковський, найвизначніший сучасний російський письменник з месіянстичною закраскою.